

Svätí účel prostriedky? – etika a politika

Mgr. Martin Marčok

Resumé

This work is focused on relationship between ethics a policy. It is try to describe their cross – correlation and interaction. The key problems are to define basic conceptions, second objective is searching relationship between power and ethics rules. The work show measure of responsibility of politicians to us , citizens- voters.

Important in this problem is function of institutions and their position in parlament democracy .

Úvod

Vzťah politiky a morálky je témou ľudstva, je neustále pretrvávajúcím problémom. Politickí reprezentanti preberajú verejné úlohy za spoločnosť ako celok; disponujú teda zvláštnymi mocenskými prostriedkami. Tieto prostriedky môžu zneužiť vo vlastný prospech a na škodu mnohých . Preto je potrebné neustále dbať o to, aby sa politika vo svojich cieľoch a prostriedkoch udržiavala v rámci platných predstáv o dobre a zle.¹

Do akej miery je štátna moc zodpovedná nám občanom za svoje konanie? V akej miere je potrebné ju kontrolovať aby nedošlo k jej zneužitiu? Je všeobecné dobro naozaj dobrom pre všetkých?

Politická etika skúma postavenie politiky a morálky v spoločnosti. Na to, aby sme vedeli čo máme porovnávať, je nevyhnutné zadefinovať pojmy, ktoré reprezentujú tieto dve kategórie . Snažil som sa prácu rozdeliť do celkov tak, aby postupne dávali ucelenejší pohľad na problémy etiky a politiky, inštitúcií a morálky a o politických ideológiách. Je nevyhnutné určiť na akej úrovni sa etika a politika prelínajú, do akej miery sa ovplyvňujú a aké dôsledky má ich vzájomná interakcia.

Komparácia morálky a politiky sa neuskutočňuje na abstraktnej úrovni. Subjekty, ktoré v nej vystupujú a reprezentujú póly tohto porovnávania sú reálne, či už skúmame správanie

¹ Sutor,B., Politická etika, Trnava 1999, s. 9.

konkrétnych politikov alebo postup a funkcie inštitúcií, ktoré by na jednej strane mali zabezpečovať riadne fungovanie štátu, no na strane druhej by mali zabrániť štátnej moci aby sa zvrhla na tyranu.

Táto problematika je nadčasová. Rovnaké a podobné problémy trápili veľkých filozofov už od starovekého Grécka až po súčasnosť. Súčasný stav si tak vyžaduje aby sme poznatky získané z minulých období oživilí a znovu sa nad ich hodnotou zamysleli. Dnešná politika je komplikovaná a spletitá. Vyznať sa v jej zákutiach je nesmierne zložité, a preto je potrebné poukazovať na všetky chyby ktorých sa dopustia či už nami zvolení zástupcovia alebo vytvorené úrady a inštitúcie. Ak by sa totiž na tieto chyby neupozorňovalo, stále hrozí nebezpečenstvo, že moc, ktorej zdrojom je ľud, sa môže obrátiť proti nemu. Tempo zmien sa možno zvýšilo, niektoré aspekty spoločenskej existencie a niektoré významné rysy politického terénu sa však ukázali byť podivuhodne odolné.² Je pre nás teda dôležité oboznámiť sa aj s takým ponímaním politiky a etiky, ktoré vznikalo v dobách minulých, ved' napríklad koncepcie liberalizmu či konzervativizmu bojujú medzi sebou podnes.

Demokracia má svoje úskalia, ktorým je potrebné sa vyhnúť. „Predovšetkým demokracia ako vládnuca forma vyžaduje hodnovernosť politika. Keďže obsahuje ešte aj prvky istého „životného štýlu“, štátnik nesmie podľahnúť takému pochopu politiky, ktorý ju prakticky redukuje na boj o moc a na techniku používania moci.“³

Východiskovými dielami pre spracovanie etickej politiky boli pre mňa knihy Bernharda Sutora *Politická etika*, kniha Franza Furgera, *Etika sebarealizace, osobných vzťahů a politiky*. K definíciám pojmov som využil prácu Andrewa Heywooda *Politologie*. V porovnávaní ideológií konzervativizmu a liberalizmu boli pre mňa kľúčové diela Leonarda Trelawny Hobhause, Roberta Nibseta, Ludviga von Misesa a Rogera Scrutona.

² Heywood, A., *Politologie*, Praha 2004, s.17.

³ Lehmann, K., *Politika a morálka*, Košice 1994, s. 11.

Politická etika, vymedzenie pojmov a kľúčových slov

Definícia politiky

„Najvšeobecnejšie vzaté je politika činnosť, prostredníctvom ktorej ľudia tvoria, chránia a menia všeobecné pravidlá, ktorými sa spravujú vo svojom živote.“⁴ Podľa nemeckého sociológa Maxa Webera pod politikou rozumieme vedenie alebo ovplyvňovanie politického zväzku, teda dnešného štátu. Podľa neho neexistuje skoro „žiadna úloha, ktorú by politický zväzok tu a tam nebral do vlastných rúk a na druhej strane takisto neexistuje žiadna taká úloha, o ktorej by sa dalo povedať, že je vždy úlohou len týchto zväzkov, ktoré sa označujú ako zväzky politické, a to dnes znamená štáty.“⁵

Heywood vytvoril konštrukciu prvkov, ktoré tvoria politiku. Tvrdí, že politika je zložená zo štyroch komponentov:

- politiky ako umenia vládnuť,
- politiky ako veci verejnej,
- politiky ako konsenzus,
- politiky ako moci a rozdeľovania zdrojov.⁶

Politika ako umenie

O kancelárovi Bismarckovi sa traduje jeho prehlásenie, že „politika nie je veda, ale umenie.“ Pravdepodobne mal na mysli umenie vládnuť, a to spôsob, akým sa riadi spoločnosť a vykonávajú spoločné rozhodnutia.

Slovo politika je odvodené od slova polis, čo v latinčine znamená grécky, antický, mestský štát. V tom čase bolo Grécko rozdelené na množstvo takýchto malých samostatných štátov, a každý z nich mal svoj vlastný systém vládnutia. V tomto svetle tak môžeme politiku chápať ako záležitosť polis. Modernú definíciu politiky môžeme teda chápať ako: „politika je to, čo sa týka štátu.“⁷ Študovať politiku znamená študovať vládnutie.⁸

⁴ Heywood, J., Politologie, 2004.

⁵ Weber, M., Metodologie, sociologie a politika, Praha 1998, s. 246.

⁶ Heywood, J., Politologie, s. 24.

⁷ Tamtiež, s. 25.

⁸ Tamtiež, s. 27.

Politika ako veci verejné

Takúto podobu politiky prezentoval už Aristoteles, keď o človeku prehlásil, že je „zoon politikon„- tvor spoločenský, a ako taký je schopný prežiť dobrý život len v spoločnosti ostatných ľudí. „Brané z tohto pohľadu je politika etickou činnosťou, v ktorej ide o vytvorenie spravodlivej spoločnosti.“

Politiku môžeme brať teda ako sociálnu činnosť, ktorá sa svojím zmyslom, mieneným jedným alebo viacerými konajúcimi vzťahuje k správaniu sa iných a na tomto základe sa vo svojom priebehu orientuje.⁹ Politika ako vec verejná (res publica) je podľa tejto myšlienky jedným zo základných nástrojov demokracie.

Politika ako kompromis a konsenzus

Tento pojem politiky sa ani tak netýka sféry, v ktorej sa politika vykonáva. Zameriava sa skôr na spôsob jej vykonávania. Politiku berie ako spôsob, ktorým sa riešia problémy. V tomto duchu zdefinoval politiku Bernard Crick. Podľa neho politikou je: „činnosť, ktorej prostredníctvom sa zosúladujú rôzne záujmy v rámci určitej jednotky, v ktorej sa vládne, a to tak, že sa im poskytne podiel na moci úmerný ich významu pre blaho a samo prežitie spoločnosti ako celku.“¹⁰

Politika ako moc

Pohľad na túto dimenziu politiky načrtol Harold Casswel už v názve svojej knihy: Politika, Kto, čo, kedy a ako dostane. Z tohto názvu možno usúdiť, že politika je schopnosť dosiahnuť cieľ za akúkoľvek cenu a akýmkoľvek prostriedkami. Politika je nevyhnutne spojená s mocou, pretože bez nej by nebola schopná existencie. „Keďže zmysel jestvovania verejnej moci je v uskutočňovaní spoločného dobra všetkých, z toho vyplýva, že táto má rešpektovať jeho podstatné podmienky, dávajúc ich do súladu s konkrétnymi súčasnými osobnosťami.“¹¹ Ľudské konanie je vždy konkrétne, teda zamerané na určitý cieľ. Faktory ktoré konanie podmieňujú,

⁹ Weber, Metodologie, s. 136.

¹⁰ Heywood, Politologie, s. 29.

¹¹ Tamtiež, s. 50.

vyvolávajú a ovplyvňujú sú premenlivé a málokedy sa presne opakujú. Minimálne jeden je vždy iný (čas). Spory, ktoré z konania ľudí vznikajú, súvisia hlavne s tým, že ľudia veci rozlične chápu a hodnotia. „Politické otázky sú teda otázkami ľudskými; sú otázkami, ktoré sa týkajú našej osobnej existencie v rámci spolunažívania.“¹² Politika je vyššia forma správania, ktorej sú schopní iba ľudia. Táto disciplína sa zaoberá udávaním smeru. Je to činnosť zameraná na získavanie informácií, z ktorých potom abstrahuje dôležité poznatky a na ich základe robí rozhodnutia.

Avšak politika nemôže byť rozhodovaním vecným, rozhodovaním vo veci samej. Súdny majú možnosť posúdiť čo je zákonné a čo nie, avšak neprislúcha im zákony hodnotiť a už vôbec nie tvoriť. Politika si musí zachovať istý pátos univerzality a užitočnosti. Je to boj názorov, presvedčanie a zápas o získanie väčšiny. O zásade užitočnosti politiky pojednával už Jeremy Bentham. Svoje učenie zhrnul do pár viet. „Príroda vydala ľudstvo vláde dvom suverénnym pánom – bolesti a pôžitku. Len oni ukazujú čo máme robiť a určujú čo budeme robiť. Pri ich tróne nájdeme na jednej strane meradlo toho, čo je správne a čo zlé, a na strane druhej reťaz príčin a účinkov. Ovládajú nás vo všetkom čo robíme, čo hovoríme, čo myslíme. Každé úsilie, ktoré podnikáme, aby sme sa vymanili z tohto područia posluži len k tomu, že sa toto panstvo potvrdí a upevní. Človek si môže predsavzať, že sa zriekne ich impéria, ale v skutočnosti mu zostane podriadený po celý čas. Princíp užitočnosti uznáva toto poddanstvo a považuje ho za základ systému, ktorého cieľom je vytýčiť pôdorys radosti cestou rozumu a zákona. Systémy ktoré sa toto panstvo pokúšajú spochybniť, sa venujú šramotu namiesto zmyslu, rozmaru namiesto rozumu a temnote namiesto svetla.“¹³

Moc, sila a právo

Súbor zásad správania sa na ktorých sa ľudia slobodne dohodli a štát ich ako celok prijal za svoje nazývame právom, resp. právnym systémom. Moc sa od práva nedá odlúčiť pretože, aby moc bola legitímna musí byť získaná v súlade s právom. Preto sa akýkoľvek diktátorský režim snaží o získanie právnej legitimacy.

Právny poriadok na to aby bol účinný potrebuje moc. No a moc tiež potrebuje v najkrajnejšom prípade prostriedky sily. Bez práva je moc nezákonná, bez moci a sily je právny

¹² Sutor, Politická etika, s. 51.

¹³ Shapiro, I., Morální základy politiky, Praha 2003, s. 21.

system bezzubý. Všetky substancie v tomto vzťahu musia byť v rovnováhe, akýkoľvek prebytok, či nedostatok ktorejkoľvek z nich môže viesť k deštrukcii.

Pastorálna konštitúcia druhého Vatikánskeho koncilu o náboženskej slobode - *Gaudium et spes*, vzťah týchto substitútov zadefinovala takto: „v politickom spoločenstve sa zoskupujú mnohí a všakovakí ľudia, ktorí sa oprávnene môžu kloniť k rozličným mienkam. Aby sa teda politická pospolitosť neroztrieštala tým, že každý sleduje len svoj vlastný náhľad, je potrebná autorita, ktorá by usmerňovala sily všetkých občanov k spoločnému dobru, nie mechanicky a despoticky, ale predovšetkým ako mravná sila, ktorá sa opiera o slobodu a zmysel pre zodpovednosť za prevzaté úlohy a povinnosti.“¹⁴

Moc zástupcov

„Mocenské vzťahy neexistujú iba v politike. Pre politikov je však typické myslieť v kategóriách moci. Ak niečo plánujú a ak chcú niečo presadiť, musia rokovať so spriatelými, ale aj s nepriateľskými stranami a spoločenskými silami, zvažovať svoje možnosti a ich hranice. Pretože politik neustále manipuluje s mocou a už slovo moc znie pre mnohých negatívne, musí sa politická etika pýtať na pôvod a zmysel moci, keď má vyvinúť určujúce smernice na uplatňovanie moci.“¹⁵ Definícií moci je mnoho, mne je však najbližšia tá, ktorá hovorí: „Moc je schopnosť vplyvať na cudzie rozhodnutie a donútiť ho urobiť niečo čo by sám o svojej vlastnej vôli dobrovoľne neurobil.“ „Politická moc je schopnosť ovládať a riadiť fungovanie politicko - inštitucionálneho komplexu za účelom dosiahnutia ideologicky determinovaných cieľov.“¹⁶

S pojmom moc sa úzko prekrýva pojem sila. Hannah Arendtová vychádzajúc z modelu interakcie v sociálnych vzťahoch, robila medzi pojmami moc a sila rozdiel. „Sila je individuálna vlastnosť, založená na našej prirodzenosti: telesná sila, duševné danosti. Môžeme ju zvyšovať výrobou nástrojov, ale aj zbraňami, pretváraním prírody. Moc je naproti tomu podľa Arendtovej niečo iné, je principiálne fenoménom ľudskej komunikácie. Pramení zo spoločného konania, nie z výroby vecí. Má svoje korene v schopnosti ľudí konať spolu s inými. Vzniká zo spoločných názorov a vôle a zaniká vtedy, keď sa stráca pospolitosť.“¹⁷

¹⁴ Sutor, Politická etika, s. 64.

¹⁵ Tamtiež, s. 64.

¹⁶ Lord, C., Politika, Praha 1999, s. 121.

¹⁷ Sutor, Politická etika, s. 64.

Aby moc nemusela byť udržiavaná silou, musí byť legitímna. Legitimita je súhlas spoločnosti s nositeľom moci. Súhlas spočíva v prejave dôvery. Takto je moc prenesená zo skupiny na zástupcu. Verejná mienka sa tak stáva imateriálnym, ale nenahraditeľným základom moci. A priazeň verejnosti sa veľmi rýchlo môže zmeniť ne nepriazeň. „Establishment vyžaduje tri veci: moc, autoritu a proces, ktorý ich zjednocuje.“¹⁸

Problém sa však dá otočiť aj opačne. Čo ak sa delegovaná moc stratí, lepšie povedané, ak stratí autoritu. Alebo čo ak zaniknú zvolené inštitúcie a orgány. S najväčšou pravdepodobnosťou sa spoločnosť ocitne v chaose. A v chaose sa moc opäť rozdelí na malé čiastočky – vypukne anarchia. „Tam kde stratia inštitúcie a predstavitelia moci podporu obyvateľstva, rozpadá sa spoločný politický poriadok, stáva sa bezbranným voči protivníkovi.“¹⁹ Príkladom takéhoto neúspechu je Weimarská republika.

Rozdelenie moci

Paradoxom je, že politická moc je čiastočne v rukách ľudí vylúčených z politicko-inštitucionálneho komplexu. Politická moc je napr. v rukách obyvateľstva – všeobecne vzaté prostredníctvom spätnej väzby medzi verejnou mienkou a politickým procesom. Konkrétne ide hlavne o volebné mechanizmy. Určitá moc je tak isto v rukách ľudí, ktorí na túto interakciu dozerajú napr. novinári. Všetky tieto spoločnosti sa tiež dajú pokladať za mocenské skupiny.²⁰ Pôvodcom moci sú ľudia, moc teda pochádza zo skupiny ľudí. Čím je skupina väčšia, tým sa aj miera delegovanej moci zväčšuje. Je preto logické, že veľké skupiny, ktorými sú napríklad združenia, silné politické strany ale hlavne štáty, nazývame mocnosťami.

Tieto skupiny existujú len preto, že sú silné. Fungujú vďaka sile svojich mnohých členov. V praxi to znamená, že sú schopné rýchlo a účinne realizovať na jednej strane individuálne záujmy svojich členov a na strane druhej aj spoločné záujmy celého občianstva. Štát, ktorý nie je schopný zabezpečiť potreby svojich členov, ako navonok tak dovnútra, je odsúdený na zánik napriek tomu, že jeho vonkajšie znaky, ako sú inštitúcie a orgány, zostanú zachované. Moc však fakticky nezaniká ani v tomto prípade, prakticky len prechádza na iné osoby či skupiny. „V sociálnom rozmere neexistuje mocenské vákuum.“²¹

¹⁸ Scruton, R.: Smysl konzervativizmu, Praha 1993, s. 221.

¹⁹ Tamtiež, s. 221.

²⁰ Lord, Politika, s. 123.

²¹ Sutor, Politická etika, s. 67.

Moc sa nemôže oddeliť od etiky, pretože sama o sebe predstavuje nebezpečenstvo. Akokoľvek demokraticky, zdola nahor, sa presun moci uskutoční, vždy ide o poskladanie akýchsi čiastočiek moci do jedného celku, ktorý sa ocitne v rukách inštitúcie alebo jednotlivca. Kompetencie sa presunú na zástupcov a s nimi aj právo rozhodovať v mene spoločenstva. Avšak koncentrácia moci v rukách týchto subjektov nesmie znamenať svojvôľu. Nie je to úplná sloboda konania, je to oprávnenie, skôr poslanie, hovoriť a konať v mene iných, v ich záujme a v ich prospech. Toto všetko musí prebiehať iba v rámci cieľov, pričom tieto ciele sú dané všeobecne platnými zásadami a právom. V podstate sa tento obraz hodí na všetky typy spoločenstiev bez ohľadu na ich vnútorný poriadok. Je však očividné, že v demokratických spoločenstvách sa tento systém udržiava prísnejšie a je aj ľahšie ho dosiahnuť, pretože vedúce postavy spoločenstva sú tesnejšie viazané na vôľu občanov a sú teda ľahšie kontrolovateľné.

„Moc korumpuje „...pre držiteľov mocenských pozícií moc predstavuje určité pokušenie udržať si ju. Určite nie nadarmo sa hovorí, že moc je droga. „Politici a politické strany musia myslieť na získanie a zabezpečenie moci. To však v sebe skrýva nebezpečenstvo, že urobia z prostriedku cieľ.“²²

Etika nesmie byť protikladom k vykonávaniu moci. Ak však chceme pochopiť etiku veľkých skupín musíme ju odlíšiť od etiky jednotlivcov. Jednotlivci sú totiž schopní citov, veľké skupiny ako napr. štáty, toho schopné nie sú. Preto vzťahy medzi skupinami resp. ich zástupcami musia byť založené na spravodlivosti, lebo iba takéto pravidlá založené na spravodlivosti sa dajú zobjektívizovať a urobiť spoľahlivými.

Sutor navrhol štyri princípy rozumného využívania moci :

- miernosť
- vzájomnosť
- rovnováha
- primeranosť

Pravdepodobne by bolo vhodné ešte doplniť ústretivosť, pretože spoločenstvá niekedy tak isto nesmú hľadiť len na vlastný prospech, ale je potrebné aby svoje záujmy zosúlادili so záujmami ostatných, niekedy aj za cenu vlastných strát (tieto sú však dostatočne kompenzované výsledkami kompromisu).

²² Sutor, Politická etika, s. 68.

Etika

To, ako sa správame, ovplyvňuje mnoho faktorov medzi, ktoré radíme najmä naše skúsenosti, výchovu, vedomosti, príklady iných ľudí či médiá. Tieto a mnohé ďalšie elementy stanovujú reálny stav etiky v spoločnosti, pretože ak vplyvajú na jednotlivca, vplyvajú na celú spoločnosť, ktorá je z jednotlivcov vytvorená. Babbitt označil etiku za mravnú vôľu.²³ „Mravná vôľa nie je nejakou vonkajšou mechanickou záležitosťou ako brzda. Človek, ktorý zveruje svoje nutkavé túžby pod kontrolu tejto mravnej vôli, postupuje od toho, čo je v ňom okrajové k tomu, čo je ústredné, čo je v skutku v samotnom centre.“²⁴ Úlohou morálky je určovať mieru určitých rysov správania, vymedziť ktoré druhy správania, poprípade stupne konkrétneho správania, sú alebo nie sú prijateľné. Etika je preto v úzkej spojitosti s morálkou. Z ich vzťahu vyplýva, že etika je formou morálky a morálka je obsahom etiky. Práve ich úzke spojenie vytvára pravidlá správania sa.

Etika a svedomie

Tieto pojmy tak isto spolu úzko súvisia. Svedomie je určitým druhom sebahodnotenia. A toto sebahodnotenie vykonávame na základe vlastnej morálky. Svedomie úzko súvisí aj so zodpovednosťou, pretože od neho závisí naše rozhodovanie za ktoré sme potom ochotní niesť zodpovednosť.

To, čo nám káže svedomie, budeme nasledovať. Je to akýsi najvyšší zákon zakódovaný v nás samých. Aj kresťanské učenie hovorí, že svedomie je hlas Boží v každom z nás. Ideálny stav je, ak sa teda tento náš vnútorný zákon zhoduje s vonkajšími zákonmi celého spoločenstva. „Lebo človek má v srdci od Boha vpísaný zákon a práve v poslušnosti tomuto zákonu sa prejavuje jeho dôstojnosť. Podľa neho bude aj súdený. Svedomie je najtajnejším jadrom človeka, svätynňou, kde zostáva sám s Bohom, ktorého hlas sa mu vnútri ozýva. Pomocou svedomia sa podivným spôsobom poznáva ten zákon, ktorý sa spĺňa láskou k Bohu a blížnemu.“²⁵ Ak chceme hodnotiť svedomie v politike musíme sa zamerať na vzťah medzi svedomím a zákonmi štátu, medzi svedomím a nevyhnutným politickým kompromisom.

²³ Babbitt, I., Demokracie a vudcovství, Praha 2003, s.179.

²⁴ Tamtiež, s. 179.

²⁵ Sutor, Politická etika, s. 85.

Princípy a normy

Princípy nepredstavujú záväzné normy správania sa . Sú to len akési ukazovatele, majáky na ceste k cieľu. Normy sú konkrétnejšie ako princípy. Normy sú konkrétnejšie, lebo sa týkajú už konkrétnych oblastí spoločenského života. Nemáme však na mysli normy štátu. Ide skôr o bežne rešpektované pravidlá , ktoré sa v právnej praxi označujú aj ako dobré mravy.

Ani takto zadefinované normy nám však nepovedia čo presne máme urobiť v konkrétnej situácii. Práve z tohto dôvodu ich odlišujeme od zákonov, pretože ony sú už schopné poradiť, či nanútiť presné a konkrétne konanie. Normy sú premenlivé v čase. Nemôžeme povedať, že existujú normy ktoré sú stále a historicky nemenné. Samozrejme existujú výnimky, ktoré potvrdzujú toto pravidlo. Už od dávnych čias bol život a súkromný majetok chránený spoločenskými normami a takéto pravidlá poznáme už od praveku. Množstvo noriem sa však zmenilo. Patriarchálne rodiny boli zväzované prísnejšími pravidlami ako dnešné moderné rodiny, ktoré sú založené na rovnocennosti partnerov a na oveľa väčších právach detí .

Odlišnosť od zákonov je aj v tom, že normy možno v niektorých závažných prípadoch porušiť. Vo všeobecnosti je zaužívaná už spomínaná norma ktorá chráni ľudský život - „nezabiješ“. V prípade nutnej sebaobrany, alebo v obrannej vojne sa nikto nepozastavuje a nepohoršuje nad smrťou nepriateľa. Preto záväznosť spoločenských noriem je do istej miery ohraničená. Chápeme to ako porušenie normy v záujme vyššieho dobra – ochrany života, obrany vlasti a podobne. Kam až však siaha vyššie dobro? Čo všetko je ešte možné urobiť , aké hranice je potrebné prekročiť v záujme vyššieho dobra? Z tohto dôvodu je teda možné porušovať spoločenské normy len do určitej miery. Hranicou ich porušovania je správanie , ktoré už nie je možné ospravedlniť ani potrebou vyššieho spoločného dobra. Príkladom pre toto správanie môže byť mučenie.

Prečo sú však takéto činy v dnešnej dobe neprijateľné ? Pár desaťročí, a ak nie desaťročí tak určite storočí dozadu, bolo takéto správanie úplne bežné. Vojnovým zajatcom v Japonsku bolo úplne jasné, že ich budú mučiť, nehovoriac o indiánoch a iných primitívnych kmeňoch. A nebolo to považované za krutosť. Na druhej strane oveľa viac sa dbalo na vlastnosti ako česť, odvaha a úcta. Z tohto vyplýva, že morálne povedomie ľudí sa neustále vyvíja a všeobecný liberalistický trend smeruje k tomu, že od záujmov skupiny sa stále viac do popredia dostávajú záujmy jednotlivca. Koncepcia je však navrhnutá tak aby záujmy (práva a povinnosti) jedinca

nezasahovali do záujmov ostatných jedincov. To isté platí aj pre štát. Ani on totiž nemôže v neobmedzenej miere zasahovať do práv svojich občanov. To že má určené hranice znamená, že môže postupovať len konkrétnym zákonným spôsobom. Samozrejme toto platí len prípade demokratických štátov .

1.1.4 Zodpovednosť

Na to aby sme mohli vyvodit' niečiu zodpovednosť za spáchaný čin potrebujeme :

- normu , ktorá bola porušená
- spôsobilosť osoby , ktorá normu porušila
- zavinenie

Pod normou si môžeme predstaviť zákon alebo iné záväzné pravidlo. Pod zavinením rozumieme vnútorný vzťah osoby k činu. Spôsobilosť je však zaujímavý prvok, pretože ona vzniká niekde mimo nás. Nemáme teraz na mysli spôsobilosť v trestno-právnom, ani v občiansko-právnom zmysle. Uvažujeme o politickej spôsobilosti. Politicky spôsobilou osobou môže byť len človek, ktorý nadobudol politickú funkciu z titulu ktorej môže rozhodovať a zaväzovať nielen seba ale napr. aj štát. Táto spôsobilosť nevyplýva z veku , resp. nielen z veku . Takúto spôsobilosť môžeme nahradiť slovíčkom právomoc, ktorú na svojho zástupcu posunuli občania - členovia spoločnosti. Tým , že naňho túto právomoc posunuli, zbavili sa zároveň zodpovednosti a aj tú presunuli naňho , čiže namiesto kolektívnej zodpovednosti sa vytvorila zodpovednosť jedinca. Toto nám poskytuje jednoduchý vzorec, podľa ktorého s mocou prichádza aj zodpovednosť a priamo úmerne k sebe sa potom obe zvyšujú. Dostávame sa k zaujímavej otázke: „Ak sme posunuli právomoc na jedného človeka , koho vôľu by mal plniť? Svoju vlastnú alebo našu ? “ Rastislav Tóth sa prikláňa k názoru, že „politik by mal presadzovať svoj názor.“ Naša ústava hovorí , že by sa mal rozhodovať na základe svojho vedomia a svedomia . Na druhej strane, zvolili ho predsa občania, tak prečo by teda nemal plniť ich vôľu? Do úvahy potom treba zobrať aj ďalší silný vplyv, a tým je stranícka disciplína. Politik je teda tiesnený z niekoľkých strán a musí si buď vybrať, alebo skĺbiť všetky požiadavky tak, aby si neodporovali, čo je samozrejme často úloha „, mission impossible“.

Politikov v našom prípade nominuje do funkcie politická strana, ktorej členmi sú. Preto politik by mal rozhodovať v súlade s politickým programom tejto politickej strany. Rozumný argument znie: „ale veď my nevolíme priamo svojich zástupcov, volíme predsa politické strany

s ich volebnými programami.“ Lenže čo ak sa programy neplnia, čo ak sa plnia pomaly, čo ak sa plnia spôsobom ktorý sa nám nepáči? Čo ak sme si to rozmysleli a chceme niečo iné? Natíska sa odpoveď: „čakať do ďalších volieb“. Tým, že sme sa zbavili zodpovednosti, sme sa vlastne pripravili aj o možnosť priamo ovplyvňovať veci a rozhodovať o nich. Na druhej strane sa však nemusím napr. každý týždeň schádzať a riadiť si to tu sami, a na druhej strane politici sú nám zodpovední za svoje činy. Treba si však uvedomiť, že aj voľba zástupcov je otázkou morálky - ved' sa rozhodujeme na jej základe. Zodpovednosť tak isto súvisí s morálkou, pretože ju vyvodzujeme na jej základe, preto je nesporne dôležité uznať aj vlastnú zodpovednosť za svoju voľbu, vedieť sa sebakriticky zhodnotiť a zo svojho nesprávneho výberu si do budúcnosti zobrať ponaučenie.

Občianska otázka

Je verejným tajomstvom, koľko je v politike korupcie. Aby však bola vyodená zodpovednosť v konkrétnych prípadoch je potrebné vyvolať verejnú diskusiu o konkrétnom prešľape niektorého zo zainteresovaných. Politici ako samostatná skupina majú tendenciu chrániť svoje záujmy aj napriek straníckej rivalite. Je to totiž patová situácia, kde pravdepodobne každý na niekoho niečo vie. Preto ak chceme súdiť morálnosť politikov, tak potom z ich „súkromno-politického priestupku“ sa musí stať občianska otázka. Vtedy má totiž celá verejnosť možnosť prostredníctvom médií, oboznámiť sa so všetkými informáciami danej kauzy. Okrem toho, že prípad sa stane vecou verejnou, spoločnosť má záujem aj na vyvedení dôsledkov. Dokonca aj závažnosť daného trestného činu stráca zmysel, napríklad v prípade korupcie stačí ak pôjde o smiešnu sumu. Politik, o ktorom sa to verejnosť otvorene dozvie, je znemožnený.

Zásadným problémom je konkrétnosť. Pri celoplošnom skúmaní by sa pravdepodobne systém zrútil, pretože počet zostávajúcich politikov by bol taký nízky, že by nezvládli vládnutie a úlohy s tým spojené.

Morálka a voliči

Tóth sa prikláňa k názoru, že verejnosť v západných krajinách nemá ilúzie o morálke politikov. Vyvedenie zodpovednosti politika úzko súvisí aj s počtom oprávnených voličov. Moderné volebné systémy sú založené na masovosti. Znamená to, že jednotlivé politické

subjekty sa snažia, aby so čo najväčší počet voličov dostavil k volebným urnám. Na jednej strane tak väčší počet ľudí dostane možnosť vyjadriť sa k výberu zástupcov a na strane druhej sa však namiesto osobných skúseností a poznatkov volí na základe reklamy, ktorá môže byť zavádzajúca. Volební a voliči tak prichádzajú do osobného kontaktu v minimálnej miere čo znamená, že osobná zodpovednosť zvoleného je voči svojim voliteľom slabá. Naproti tomu pri menšom počte voličov je vyvodenie zodpovednosti ľahšie a dodržiavanie morálky prísnejšie. Preto by bolo potrebné, aby sa dnešní voliči viac zaujímali o politiku a rozhodovanie v štátnych veciach ako takých. Pri kvalitnejších informáciách je predsa každé rozhodnutie lepšie a voľby nie sú výnimkou. Voliči by si na druhej strane možno viac uvedomovali svoju mieru zodpovednosti za dianie v krajine.

Vzťah medzi politikou a morálkou

Aktuálna verejná diskusia o vzťahu medzi politikou a morálkou sa rozpúta až vtedy, keď určité udalosti vyvolajú záujem médií a prostredníctvom nich oslovia celú verejnosť. Všeobecné sklamanie z politiky sa na spoločensťve prejavuje ako nechť prijímať svoj podiel zodpovednosti za fungovanie spoločensťva ako celku, teda každý „dáva od toho ruky preč“. Politické konanie je však predovšetkým zamerané na spoločensťvo ako také, na jeho spoločné dobro a blaho. Práve preto je však potrebné aby bolo podrobené dôkladnej kontrole všetkých členov spoločnosti. Na tomto princípe by mala byť založená vo svojej podstate demokracia. Politiku by mali hodnotiť občania- voliči.

Za zakladateľa politického realizmu sa považuje Niccolo Machiavelli, ktorý odlišuje politiku od náboženstva a etiky. Vytvoril si tak neutrálny pohľad na politiku, ktorú však nemôžeme stotožňovať s konkrétnym vládcom tak, ako to robil on. Vládca síce môže politike vtlačiť svoje rysy, avšak vždy je ovplyvnený behom udalostí. „Stalin mal takú moc, že si mohol dovoliť takmer všetko, ale svojmu stotožňovaniu s komunizmom sa nemohol vyhnúť.“²⁶ Výsledkom tejto determinácie je fakt, že neexistuje z morálneho hľadiska iba dobrá alebo iba zlá politika. V každej politike sa spája idealizmus s realizmom. Ak prevládne akákoľvek zložka, ak príliš veľa idealizmu vylúči realizmus a naopak, potom je pravdepodobné, že politika zlyhá.

²⁶ Sartori, G.: Teória dekorácie, Bratislava 1993, s. 42.

Prepojenie medzi politikou a etikou

Politika by tak isto mala podliehať etickým pravidlám. Na to, aby bola vláda – autorita so svojou politikou etická, musí byť legitímna. V staroveku moc a právo ňou disponovať, prechádzalo na panovníka priamo od Boha. Ak zjídeme ešte ďalej do histórie, samotný panovník bol Bohom a z jeho Božskej podstaty mu automaticky vyplývalo právo rozhodovať v mene všetkých svojich poddaných. Tieto koncepcie skončili so zánikom feudalizmu. V tomto období sa začala filozofia oveľa viac zaoberať človekom, jeho postavením a právami. Preto vznikli teórie, podľa ktorých moc a oprávnenie ju používať prechádza na vládcu alebo vládnucu triedu priamo z ľudu – ľud je nositeľom moci. Z tejto koncepcie sa neupustilo až do dnešných čias a postavenie ľudí ako skupiny sa stále posilňovalo oproti tomu na koho moc posunuli. Prečo okrem pojmu moc je dôležité doplniť aj oprávnenie na jej použitie? Moc ktorá bola naozaj získaná z vôle ľudu je legitímna, čiže ľuďmi dobrovoľne daná. Uzurpovaná moc spravidla násilne vynútená a na základe násilia aj udržiavaná je nelegitímna.

„Ľudia totiž majú svoju vlastnú predstavu o legitimitate, vnímajú svet jej optikou, a to nakoniec rozhoduje, ako si v ňom budú počínať. Viera v legitimitu ako v hodnotu potrebnou a žiaducou je dnes (rovnako ako včera) súčasťou všeobecného politického vedomia. Ak teda nemôžu ľudia rozpoznať v spoločnosti stelesnenú legitimitu, ak v nej vidia len establishment moci, nebudú sa cítiť šťastní.“²⁷ Legitimita teda určitému poriadku, zákonu, zákazu či príkazu prepožičiava autoritatívnu, resp. záväznú povahu a tak premieňa moc na autoritu.²⁸

Legitimita je sociálno politologickým aspektom. V tomto ponímaní je prepožičiavaná politicko – inštitucionálnym komplexom. Základom takejto legitimacy je súhlas.²⁹ „Aby však mohla byť politika eticky záväzná, musí zodpovedať nielen požiadavkám hladkého fungovania, ale aj cieľovému určeniu ľudskosti a spravodlivosti.“³⁰

Politika je vyššia forma správania, ktorej sú schopní iba ľudia. Táto disciplína sa zaoberá „udávaním smeru“. Je to činnosť zameraná na získavanie informácií, z ktorých potom možno vyabstrahovať dôležité poznatky a na ich základe urobiť rozhodnutie.

Pre politiku je charakteristické, že jej dôsledky zasahujú spravidla väčšiu skupinu ľudí. Dalo by sa uvažovať aj v tom smere, že každý jedinec si robí vlastnú, tzv. „osobnú“ politiku, ale

²⁷ Scruton, Smysl konzervativizmu, s. 35.

²⁸ Heywood, Politologie, s. 232.

²⁹ Lord, Politika, s. 185.

³⁰ Furger, F, Etika sebarealizace, osobných vztahu a politiky, Praha 2003, s. 154.

pre účely tejto práce je vhodnejšie klasické bežné chápanie politiky. Na to, aby sa niekto mohol venovať politike, čiže mohol rozhodovať a udávať smer v mene väčšieho počtu ľudí, potrebuje hlavne moc.

Miesto alebo priestor, kde môžeme sledovať vzájomnú interakciu politiky a etiky je spoločnosť. Sociológia definuje spoločnosť ako sumačný pojem, ako zhrnutie všetkých jednotlivých sociálnych fenoménov, teda všetkých sociálnych vzťahov a skupín, ich noriem a inštitúcií.³¹ Moderná spoločnosť svoje správanie v podstate reguluje sama svojimi vlastnými nástrojmi, ako sú verejná mienka, dobré mravy a podobne. Kladie sa veľký dôraz na práva a povinnosti každého člena spoločnosti.

„Dôstojnosť ľudskej osoby si vyžaduje, aby každý mohol konať slobodne a na vlastnú zodpovednosť. Preto má každý v občianskom živote možnosť uplatňovať svoje práva, plniť svoje povinnosti a družne spolupracovať s inými na nespočetných dielach, predovšetkým z vlastnej iniciatívy a z vlastného rozhodnutia, teda podľa svojho presvedčenia, úsudku a vedomia vlastnej zodpovednosti, a nie pod hrozbou trestov alebo zvlášť na vonkajší nátlak. Veď spoločnosť vybudovaná na násilí nemá v sebe nič ľudského: obmedzuje sa v nej osobná sloboda namiesto toho aby sa vhodne napomáhal nehatený rozvoj a zdokonaľovanie ľudskej osobnosti.“³²

Spoločnosť ako živý organizmus funguje podľa určitých princípov. Furger a Sutor zhodne vo svojich dielach popísali tieto princípy fungovania spoločnosti. :

- 1 princíp solidarity
- 2 princíp spoločného dobra
- 3 princíp subsidiarity³³

Princíp solidarity

Výstižne ho charakterizuje encyklika *Pacem in Terris*: „Ľudia sú od prirodzenosti spoločenské tvory, a preto majú nažívať spolu a hľadať vzájomné dobro. Dobře usporiadané ľudské spolužitie si teda vyžaduje, aby všetci navzájom uznávali a plnili svoje práva a povinnosti

³¹ Sutor, *Politická etika*, s. 31.

³² Tamtiež, s. 31.

³³ Tamtiež, s. 35.

a zároveň aby každý veľkodušne prispel svojím podielom k utváraníu takých prostredí , v ktorých by občianske práva a povinnosti boli čoraz dokonalejšie a užitočnejšie zaručené.³⁴

Princíp spoločného dobra

Tento princíp je založený na ideí , že na dosiahnutie vlastného osobného dobra potrebujeme ostatných ľudí., Všeobecné dobro - ako spoločné , vždy optimálne dobro mnohých ľudí žijúcich vo vzájomnom prepojení pri utváraní svojho bytia a uspokojovania svojich potrieb- je preto cieľom akejkoľvek formy spoločnosti , od rodiny až po štát, a dokonca ľudstva vôbec.“³⁵ . Ľudská osoba je konečnou a najvyššou hodnotou podľa teórie , že mierou všetkých vecí je človek „,Súčasne však je spoločenstvo nevyhnutným predpokladom osobného rozvoja človeka a zásada osoby tak volá po zásade všeobecného dobra.“³⁶

Princíp subsidiarity

Subsidiarita je všeobecne vzaté,, prenášanie rozhodovania z centra na nižšie úrovne.“³⁷ Podstatou tohto princípu je, že je nevyhnutný pre určenie postavenia a vymedzenia právomocí jednotlivým inštitúciám či členom spoločnosti. „Prirodzenou náplňou akéhokoľvek zásahu samej spoločnosti je totiž pomôcť výpomocným spôsobom článkom spoločného organizmu, a nie zničiť ich a pohltiť.“³⁸ „Všade tam, kde jednotlivec alebo menšia skupina môže spôsobom uspokojujúcim všetkých zabezpečiť všeobecné dobro, nemá a nesmie zasahovať vyššia inštancia.“³⁹

Politická etika

Na to, aby sa etické pravidlá dokázali naplno presadiť v politike ako takej, je potrebné, aby v spoločnosti boli jednoznačne zadefinované určité normy. „Politická etika sa predovšetkým dožaduje dobrých zákonov a inštitúcií na usporiadanie spolužitia, ktoré sú potrebné práve preto,

³⁴ Tamtiež, s. 35.

³⁵ Furger, Etika seberealizace, s. 145.

³⁶ Tamtiež, s. 145.

³⁷ Heywood, Politologie, s. 171.

³⁸ Sutor, Politická etika, s. 41.

³⁹ Furger, Etika seberealizace, s. 146.

lebo sa v ňom prejavuje nedostatok morálky. Politická etika je teda aj etikou inštitúcií a mravných zásad, avšak jej ťažiskom je prvá položka.⁴⁰ Politika sa spája so záujmami väčšej skupiny osôb avšak nemôžeme zabudnúť, že aj keď je človek spoločenský tvor, má aj svoj individuálny rozmer. Preto je naozaj dôležitá aj kvalita mravnosti každého jednotlivca v spoločnosti. Súhrn týchto individuálnych mravností nám dáva celkový obraz o morálke celej spoločnosti. A preto ak majú inštitúcie plniť svoj zmysel je nevyhnutná určitá výška morálnych kvalít občanov a politikov.

Politika znamená „rozumnú snahu o spoločné dobro“⁴¹ Tento názor sa však nemusí zhodovať s názorom liberálov, ktorí skôr usilujú o čo najväčšiu mieru slobody. Ak chceme teda od politiky a politikov žiadať aby dosiahli všeobecné dobro, je dôležité vymedziť rozdiel medzi tým čo do oblasti rozhodovania politiky spadá a čo už je súkromnou záležitosťou každého jedinca. Treba tieto dva záujmy skĺbiť dokopy tak, aby sa vzájomne dopĺňovali namiesto toho, aby si navzájom odporovali .

„Ako Boží obraz má osobnosť nescudziteľnú a bezpodmienečnú dôstojnosť, takže nikto nesmie byť ako prostriedok podriadený iným cieľom.“⁴² Podľa filozofie E. Kanta tzv. „zásada osoby“ má byť východiskovým bodom ku každej sociálnej etike. Na druhej strane osobný rozvoj človeka je však nemožný bez života v spoločenstve, ktoré je pre tento rozvoj nevyhnutným predpokladom, a tak zásada osoby volá po „zásade všeobecného dobra“.⁴³ Čo spadá pod pojem všeobecného dobra tak, aby to nezasahovalo do individuálnych práv ? Čo si vyžaduje všeobecné, spoločné blaho a to nielen vo všeobecnosti ale v každom konkrétnom prípade? Kto a ako má organizovať a vytvárať inštitúcie, určovať im pravidlá, rozhodovať o ich obsadení a právomoci. Všeobecné dobro teda nie je objektívny stav, ktorý má trvať raz a navždy. Chápeme ho ako optimálnu súčasnú situáciu spoločného spolužitia. Nemyslí sa tým však len spolužitie ľudí vo vnútri štátu, ale aj medzi štátmi navzájom. Ide o rovnovážny stav, ktorý si vyžaduje neustále politické konanie.

Je preto možný taký etický štát, ktorého významná menšina je morálne pevná a aktívna, čím sa zároveň stáva spravodlivou a hodnou nasledovania. Takáto menšina bude tiež riešiť problémy harmónie. Spravodlivý jedinec v tomto štáte, vďaka svojim mravným voľbám

⁴⁰ Sutor, Politická etika, s. 48.

⁴¹ Tamtiež, s. 48.

⁴² Furger, Etika seberealizácie, s. 145.

⁴³ Tamtiež, s. 145.

založeným na patričnej rozvážnosti, v sebe potlačil a utíšil svoje divoké pohnútky svojej nižšej prirodzenosti, a tak dospel k značnému stupňu jednoty so sebou samým. Popri tom zároveň sleduje, že sa ubera k spoločnému stredu, ku ktorému smerujú aj iní, ktorým sa rovnako podarilo premôcť samých seba. Štát ktorému vládnu ľudia, ktorí sa stali spravodlivými, bude štátom spravodlivým a aj on sa bude venovať svojim záležitostiam. Do záležitostí iných štátov nebude zasahovať z komerčných, idealistických, či iných podobných dôvodov, ale tak, že im bude dobrým príkladom. Takýto štát potom bude mať nádej, že nájde základňu pre porozumenie s ktorýmkoľvek iným štátom, ktorý má rovnako etickú vládu.⁴⁴

Personalistická etika – kvality politika

„Osobitná pracovná etika vysoko kvalifikovaného pracovníka vychádza z toho, že ohľad na záujmy klientov je dôležitejšou motiváciou než rešpekt k zmluvným podmienkam určujúcim mzdu.“⁴⁵ Politická funkcia je povolaním, ktoré si vyžaduje vysokú kvalifikáciu a to tak po stránke odbornej, ako aj po stránke etickej. Politik ako osoba reprezentujúca naše záujmy by mal byť osobou, ktorá nielen dodržiava zákony štátu, ale pridíža sa aj všeobecne uznávaných pravidiel spoločnosti. Teda treba dbať aj na to, aby spĺňal aj etické požiadavky svojho povolania. Druhý Vatikánsky koncil zdefinoval požiadavku morálnosti politika takto: „Ktorí sa hodia na povolanie politika alebo sa chcú naň vyškoliť, nech sa mu venujú, nehľadajúc svoje výhody ani hmotný zisk. Nech bezúhonne a múdro postupujú proti krivde a útlaku, proti svojvoľnej vláde jedného človeka alebo jednej strany. A nech sa úprimne a statočne, ba s láskou a politickou neohrozenosťou zasvätia dobru všetkých.“⁴⁶

Niccolo Machiavelli

Zakladateľ politického realizmu Niccolo Machiavelli si o politikoch a politike nerobil ilúzie, za správne pokladal všetko čo je nevyhnutné. Jeho postrehy sú nadčasové a platia dodnes, kedy je rovnako ako v minulosti veľmi aktuálny problém korupcie. Stále existujú situácie obsadzovania postov za protislužbu či úplatok. Machiavelli o takto dosadených politikoch

⁴⁴ Babbit, Demokracie a vůdcovství, s. 233.

⁴⁵ Scruton, Smysl konzervativizmu, s. 292.

⁴⁶ Lehmann, Politika a morálka, s. 12.

hovorí: „Takýto vladár je však úplne závislý na vôli a priazni tých, ktorí ho pozdvihli, a tieto dve veci patria k najnestálejším a najpremenlivejším. Ak takýto muž nie je dostatočne múdry a udatný, je prirodzené, že sa v umení vládnuť nevyzná, pretože sa to ani nemal kde naučiť.“⁴⁷ Machiavelli vyslovil niekoľko politicky zaujímavých myšlienok. Tvrdil, že múdry muž nemôže dodržať slovo, ak je mu to na škodu a pominuli okolnosti, za ktorých ho dal. Keby všetci ľudia boli dobrí, bola by podľa jeho slov táto rada zlá. Ale pretože tomu tak nie je, rozumný panovník nemôže dodržať sľub. Bol by sám proti sebe.⁴⁸ „Vládca nemusí nutne mať všetky kladné vlastnosti, ale mal by vedieť vzbudiť zdieľanie že mu nechýbajú. A naopak, ak ich má, je krajne nežiaduce aby sa nimi vždy a za každých okolností riadil. Nech si je zhovievavý, ľudský, zbožný, úprimný ale všetko len dočasne. Akonáhle vznikne potreba opaku nesmie zaváhať.“⁴⁹

Max Weber a ostatní

Podľa Maxa Webera sú tri druhy autority: autorita mravov, charizmy a legitimacy.⁵⁰ Weber pokladá za dôležitú vlastnosť politika charizmu: „Panstvo založené na oddanosti toho, kto je poslušný čisto osobnej charizme vodcu.“⁵¹ Avšak oddanosť založená len na charizme by mohla viesť k nasledovaniu nesprávneho človeka s podmanivým pohľadom. Max Weber rozoznáva aj skupinu tzv. profesionálnych politikov, ktorí sa dávajú do služieb vládcov a takto si zarábajú na živobytie. Sú dva spôsoby ako si spraviť s politikou povolanie. „Buď sa žije „pre“ politiku, alebo sa žije „z“ politiky.“⁵² Scruton u politika predpokladá aj určité rozumové nadanie: „ak máme pokladať politickú aktivitu za formu rozumného správania, mali by sme ju spájať s konkrétnymi cieľmi- s nejakým sociálnym ideálom, ktorý sa dá bezprostredne preložiť do reči praktickej politiky. Rozumný politik musí teda vedieť, k akej forme spoločnosti smeruje, musí vedieť vysvetliť, prečo k nej smeruje, a aké prostriedky hodlá použiť k jej dosiahnutiu.“⁵³ Stará filozofia hovorí: „Človek ukazuje svoju podstatu najčastejšie tým, že je spravodlivý.“ Medzi troma cnosťami, v užšom zmysle slova mravnými, (spravodlivosť, statočnosť a umiernenosť) spravodlivosť je najvyššia.⁵⁴ S politikou úzko súvisí aj byrokracia, pretože štát vždy môže

⁴⁷ Machiavelli, N., Vladař, Praha 1995, s. 37.

⁴⁸ Tamtiež, s. 79.

⁴⁹ Tamtiež, s. 80.

⁵⁰ Weber, Metodologie, sociologie a politika, s. 248.

⁵¹ Tamtiež, s. 248.

⁵² Tamtiež, s. 253.

⁵³ Scruton, Smysl konzervativizmu, s. 26.

⁵⁴ Pieper, J., O spravodlnosti, Řím 1966, s. 30.

skĺznuť do situácie, keď vládu preberie byrokracia. Je teda nutné kontrolovať aj tento aspekt veci. Byrokrati sami budú tvrdiť , že kontrola zvonku nie je potrebná, keďže funguje sebadisciplína , ku ktorej ich vedú prísne štandardy profesionality a hlboko zažitý étos služby verejnosti. Na druhej strane sama táto kultúra štátnej služby môže byť skôr súčasťou problému ako súčasťou jeho riešenia. Môže totiž viesť k povznesenosti a arogancii na základe presvedčenia , že “byrokrati vedia všetko najlepšie“⁵⁵

Inštitúcie

Pod pojmom inštitúcia rozumieme etablovaný orgán, ktorý má určitú formalizovanú úlohu a status; v širšom význame je to súbor noriem, ktoré zabezpečujú pravidelné a predvídateľné správanie, “pravidlá hry“.⁵⁶ Už sme teda vyčlenili, čo spadá do sféry politiky, do oblasti politického konania. Scruton na príklade armády ako inštitúcie vysvetľuje prečo je dôležité aby inštitúcie boli odosobnené.,, Uznanie rozdielu medzi osobnosťou a funkciou dodáva funkcii a jej povinnostiam v očiach toho, kto spadá pod jej právomoc charakter objektívnej nevyhnutnosti“.⁵⁷

Čo v skutočnosti je politické konanie v rámci inštitúcie ? Mohli by sme ho definovať ako činnosť, ktorá má za úlohu dosiahnuť všeobecné dobro. Predmetom tohto konania teda bude spolunažívanie. Otázkou zostáva, na čo nám je politika a kde vlastne vznikla potreba politického konania, resp. správania sa.

„Politika ako osobitná forma sociálneho konania je potrebná všade tam, kde sa spolunažívanie ľudí stáva problémom.“⁵⁸ Z tejto definície sú rozhodujúcimi dva pojmy: spolunažívanie a problémy s ním spojené. Cieľom politiky je teda riešiť ťažkosti, upravovať vzťahy, vymedzovať priestory, určovať práva a povinnosti. „Robotnícke kluby, súkromné prístavy obchodníkov, inštitúcie a spolky , ktoré si vytvoril spoločenský život v mestách i na vidieku sú v skutočnosti jadrom ľudského spoločenstvamuži a ženy dokážu ich prostredníctvom definovať samých seba a objavovať jazyk, ktorým môžu vyjadriť svoju

⁵⁵ Heywood, Politologie, s. 390.

⁵⁶ Tamtiež, s. 35.

⁵⁷ Scruton, Smysl konzervativizmu, s. 228.

⁵⁸ Sutor, Politická etika, s. 50.

spoločnú podstatu“.⁵⁹ Stále je však otázne, prečo si tieto problémy nemôžu ľudia ako rozumné bytosti riešiť sami. Odpoveď vychádza zo samotnej ľudskej prirodzenosti, pretože ľudia pri riešení vlastných problémov majú na zreteli hlavne vlastný prospech, čiže vlastné dobro, a to môže byť v rozpore s princípom všeobecného dobra. Preto musí existovať určitá autorita všeobecne uznávaných inštitúcií, ktoré existujúce alebo pravdepodobné konflikty do istej miery zovšeobecnia a upravia univerzálne pre všetkých tak, aby výsledky jednotlivých sporov boli spravodlivé a miera rovnováhy všeobecného dobra bola v čo najväčšom množstve zachovaná. Ďalšia vec je, že komunikácia a riešenie sporov medzi štátmi je oveľa efektívnejšia prostredníctvom zástupcov. Je jednoduchšie zorganizovať schôdzku niekoľkých ľudí ako stretnutie celých národov. Čosi také je totiž technicky a časovo nemožné. Ľudské konanie je konfliktné a ako také potrebuje reguláciu. Z tohto dôvodu sa vyžaduje úsilie, ktoré je zamerané na riešenie problémov a konfliktov vznikajúcich pri spolunažívaní. No a takéto úsilie môžeme v širokom zmysle nazvať politikou vykonávanou prostredníctvom inštitúcií.

Etika inštitúcií

Politikou sme nazvali činnosť ktorej úlohou je zabezpečiť dobro spoločnosti. Ide o usmerňovanie hľadania kompromisov v konfliktoch záujmov a o vyvažovanie mocenských potenciálov prostredníctvom zákonov, dohôd a iných noriem. Politika by mala umožňovať mierové spolunažívanie ľudí. Na dosiahnutie tohto cieľa, presnejšie na vykonávanie činnosti smerujúcej k tomuto cieľu sa vyžaduje vysoká odbornosť. Prostriedky ktorými politika uskutočňuje svoje záujmy a ciele nie sú len akési bezduché nástroje. Sú to živí ľudia alebo inštitúcie v ktorých ľudia pracujú. Politická etika teda musí dbať nie len na obsah a kvalitu zákonov, ale aj na morálnu kvalitu jednotlivca. „Lord Acton usudzoval, že žiadna myšlienka, alebo inštitúcia nemôže pretrvávať, ak sa neopiera o silnú mravnú záštitu zakotvenú v jasnom normatívnom jazyku.“⁶⁰

„Ústredná vláda nie je v žiadnej krajine vybavená tak, aby jednala s jedincami, obcami a rodinami ako s rôznorodými inštitúciami. Musia sa vytvoriť modely a politické postupy, ktoré predpokladajú rovnorodosť, inak ich plány nemajú nádej na úspech. Dnes žijú Američania v spoločnosti, ktorá pripustila aby sa tieto rozdiely nekontrolovane prehlbovali. Ak sa má tento

⁵⁹ Scruton, Smysl konzervativizmu, s. 211.

⁶⁰ Sirico, R., Občanské instituce, Občanský institut, č.61/1996, s. 7.

smer vývoja obrátiť, je nutné porozumieť tomu, čo tento stav navodilo. Je potrebné obnoviť naozaj liberálne inštitúcie, naozaj liberálnej spoločnosti, v ktorej je sociálny mier prioritou; to znamená, že nesmieme uctievať to falošné božstvo štát.“⁶¹

Inštitúcie ako univerzálne programy , historické pokusy.

V histórii sa už dávno vyskytli teórie o tom, ako by mala fungovať spoločnosť. Boli navrhnuté inštitúcie, ktoré by riadili spoločnosť dokonale bez najmenšieho zaškripania. Takáto organizácia vychádzala zo základných pudov a potrieb človeka. Mala platiť vždy a za každých okolností. Hobbes prirovnal fungovanie spoločnosti k matematickým zákonitostiam. „Preto geometria je dokázateľná lebo čiary a tvary, ktoré skúmame samy kreslíme a popisujeme; občianska filozofia je tiež dokázateľná, pretože samy vytvárame spoločenstvo.“⁶² Hobbes tvrdí, že jeho argumentácia má silu matematického dôkazu. Okrem iného tiež zabezpečenie mieru v spoločnosti založil na pude sebazáchovy. Podľa neho by takto mal žiť v mieri aj „národ diablov“, pretože ak si chce každý zachovať svoj vlastný život potom je v jeho vlastnom záujme vzdať sa násilia.

Marx založil svoj ideálny princíp spoločnosti na zrušení súkromného vlastníctva .Marxa zaujali dva problémy: „ Čo keď obchodníci s obilím sú skutočne vinní tým , že chudobní hladujú, a čo keď je súkromné vlastníctvo krádež?“⁶³ Marx veril, že po odstránení súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov sa vyrieši problém spolunažívania a takto vytvorená „ beztriedna“ spoločnosť bude základom pre pokojné spolunažívanie ľudí. Ako vieme všetky predpovede Marxa o tom, že vo všetkých vyspelých kapitalistických krajinách vypukne komunistická revolúcia boli mylné.

Problémom týchto teórií bolo možno to, že na človeka pozerali len z jednej strany. U Hobbesa to bola teória prežitia, pud sebazáchovy, u Marxa zasa potreba vlastníť a jej eliminácia. V praxi to nefunguje pravdepodobne preto, že ľudská povaha, človek a jeho potreby sú oveľa zložitejšie, uspokojenie len jednej z nich ešte nestačí na to, aby bol človek spokojný a šťastný.

Preto inštitúcie nemôžu pôsobiť mechanicky. Spoločnosť sa neustále vyvíja. Inštitúcie „predstavujú síce pre konajúcich predovšetkým vopred dané zmysluplné útvary, vyžadujú však

⁶¹ Tamtiež, s. 6.

⁶² Shapiro, Morální základy politiky, s. 15.

⁶³ Tamtiež, s. 61.

vždy zmyslu a situácii zodpovedajúce osvojenie ako priestor na konanie.,⁶⁴ Zákony a inštitúcie slúžia na vonkajšiu reguláciu ľudského správania. Kladú dôraz na etiku, ale každý sa o svojej morálnej podstate rozhoduje sám. V praxi to znamená, že každý sa musí správať minimálne tak dobre ako nám to káže zákon, zákon nám však nemôže zakázať aby sme boli lepší. Zákony sú tu na to, aby pomáhali zachovať pokoj, avšak nemali by nás vychovávať, resp snažiť sa nás zlepšovať, to vedie k útlaku zákonmi a výchovnej diktatúre.

„Morálne lepší je skôr ten poriadok, ktorý najlepšie zodpovedá ľuďom v ich prirodzenej ambivalencii; ktorý ich sklony ku zlu obmedzuje, ale ktorý zároveň otvára čo možno najviac priestorov pre ich právo a vôľu po osobnom rozvoji a pre ich schopnosť konať dobro.,⁶⁵)

Význam politických inštitúcií možno teda zhrnúť do niekoľkých bodov :

- obmedziť členov spoločnosti v konaní smerujúcom k rušeniu pokojného spolunažívania
- podporovať mierový rozvoj spoločnosti
- zabezpečovať uskutočňovanie vonkajších a vnútorných cieľov spoločenstva
- udržať dostatočnú úroveň morálky v spoločnosti

Inštitúcie ako nástroje zabraňujúce zneužitiu moci

Základnou inštitúciou zabraňujúcou zneužívaniu moci, je delenie štátnej moci. S decentralizovaným politickým usporiadaním je tesne spätá sloboda myslenia a náboženská sloboda; tá slúži mnohými spôsobmi ako základ slobody hospodárskej a politickej a je ich poslednou zárukou.⁶⁶ Decentralizácia a osamostatnenie, ale úzko súvisia s výberom. Autonómia inštitúcií naozaj nevyhnutne vyžaduje dôraz na úroveň kvality; inštitúcia totiž nemá žiaden iný účel, okrem toho, že to čo robí, chce robiť dobre.⁶⁷

Zákony a inštitúcie môžu práva jednotlivca zatemňovať a porušovať, alebo chrániť, ale nemôžu práva zaručiť ani odstrániť. Ak majú byť práva takými nárokmi, ktoré sú nescudziteľné a základné, musia existovať nezávisle na donucovacom aparáte štátu.⁶⁸ Pokiaľ ide o podporovanie tradícií, obyčajov, etiky a cnosti, sú dobrovoľné inštitúcie dôveryhodnejšie ako štát, a sú tiež efektívnejšie. Tieto záležitosti sú príliš dôležité na to, aby boli zverené do rúk

⁶⁴ Sutor, Politická etika, s. 75.

⁶⁵ Tamtiež, s. 76.

⁶⁶ Sirico, Občanské inštitúcie, s. 7.

⁶⁷ Scruton, Smysl konzervativizmu, s. 213.

⁶⁸ Sirico, Občanské inštitúcie, s. 8.

byrokratom a politikom. Nie je to odpor proti spoločenskej autorite, ale proti donucovacej moci, hlavne ak je centralizovaná.⁶⁹

Inštitúcie v medzinárodnom práve

Medzinárodná politika je pojem označujúci jednu zo súčastí medzinárodných vzťahov, tradične považovanú za najdôležitejšiu, pretože sa venuje štúdiu politických vzťahov medzi štátmi. Zaujíma sa primárne o vzťahy konfliktu a spolupráce.⁷⁰ Pod pojmom medzinárodné inštitúcie máme na mysli inštitucionalizované nástroje medzinárodnej regulácie, ktoré si vytvárajú štáty. Tieto inštitúcie fungujú v prostredí primárne určenom politickými vzťahmi medzi štátmi a pomáhajú vyniknúť právne vymedzeným pravidlám správania sa, ktoré stanovujú limity pre konanie štátov v medzinárodných vzťahoch, i pre konanie voči vlastnému obyvateľstvu či iným subjektom.⁷¹

Najdôležitejšou úlohou medzinárodnej politiky je zabezpečiť mier. Vzťahy štátov by mali byť založené na vzájomnosti, ktorá vyplýva z princípu rovnoprávnosti. Každý štát je zvrchovaný a každý národ má právo na sebaurčenie. V posledných desaťročiach sa takto sformovalo mnoho nových štátov a stále sú tu pokusy o vytvorenie ďalších. Za tejto situácie je mierové riešenie naozaj prioritou číslo jedna. Aj napriek tomu, že štáty uznávajú navzájom svoju zvrchovanosť, stále medzi nimi pretrvávajú značné rozdiely, lebo ešte vždy existujú silnejší a slabší a pravdepodobne ešte dlho aj budú. „, Krikľavá bieda v chudobných regiónoch Zeme; globálny rozmer ohrozenia životného prostredia – toto nás naučilo, že medzištátne problémy už nemožno zvládnuť iba bežnými prostriedkami diplomatického formovania vzťahov medzi vládami. Štáty a národy sa stávajú čoraz viac závislé.“⁷² Máme na mysli vzájomnú závislosť. Tento stav si vyžaduje solidaritu. Na základe vzájomného pochopenia by mala byť vybudovaná politika „celosvetového spoločného dobra „.

Ide o to, aby sa existujúce diplomatické vzťahy preorientovali z potrieb jednotlivých štátov na to, čo je v spoločnom záujme všetkých krajín. Kľúčovým pojmom k týmto úvahám je opäť spravodlivosť. Avšak aj táto koncepcia v sebe skrýva úskalía, pretože každý má alebo môže

⁶⁹ Sirico, Občanské instituce, s. 11.

⁷⁰ Plechanová, B., Úvod do medzinárodných vztahů, Praha 2003, s. 13.

⁷¹ Tamtiež, s. 69.

⁷² Sutor, Politická etika, s. 305.

mať iný názor na to, čo je spravodlivé. A z toho dôvodu sa celkom ľahko môže stať, že kvôli spravodlivosti vypukne vojna. Huntington tvrdí, že takýto konflikt už vypukol na úrovni civilizácií. Svet sa podľa neho po páde Sovietskeho bloku rozdelil tak isto na dva tábory. Na východnú a západnú civilizáciu, kde východ predstavuje islamské náboženstvo a západ kresťanstvo. Konflikt vyplýva z toho, že východ pociťuje krivdu tým, že západ bohatne na jeho úkor. Tento konflikt už prepukol do mnohých bojov a šarvátok, ktoré nemajú podobu a charakter otvorenej, vyhlásenej vojny, avšak rovnako pri nich zomierajú ľudia. Je preto dôležité, aby sa táto situácia vysvetlila a aby obidve civilizácie našli rovnováhu spravodlivého spoločného dobra. Je však veľmi ťažké viesť dialóg na úrovni civilizácií, preto táto úloha pripadá štátom. Oni musia byť katalizátorom solidarity, ktorá by mala viesť k mieru. Štáty sa však nemôžu uspokojiť s holou absenciou vojny. Mimoriadne dôležitá je prevencia, preto je nevyhnutné predchádzať akémukoľvek možnému vypuknutiu ozbrojeného konfliktu. Fungovanie štátu predpokladá jeho vývoj. Tento vývoj je najlepšie možné dosiahnuť v mierovom prostredí, preto primárnymi cieľmi medzinárodnej politiky by mali byť mier a pokrok.

Záver

Diskusiou o vzťahu medzi politikou a morálkou sa intenzívnejšie zaoberáme hlavne vtedy, keď sa informácie o určitých udalostiach dostanú na verejnosť a vyvolajú všeobecnú pozornosť. Rozobral a definoval som základné pojmy, ktoré sú dôležité pre lepšie pochopenie tejto problematiky. Na základe týchto pojmov je potom možné načrtnúť prepojenie medzi morálkou a mocou prostredníctvom legitimacy.

V ďalšej časti práce som sa sústredil na povahové rysy, ktoré by mal mať každý politik, pričom som použil myšlienky takých veľikánov politológie ako Machiavelli a Weber. Mojou snahou bolo pozrieť sa na túto problematiku komplexnejšie a vytvoriť tak priestor pre všeobecné popísanie vzťahov medzi politikou a etikou. Pokúsil som sa rozanalyzovať aj vzťahy etiky a rôznych inštitúcií, ktoré tak isto zohrávajú dôležitú úlohu v systéme delenia štátnej moci a tak pomáhajú udržať rovnováhu vo vzťahu slobody a povinnosti.

Tak širokú problematiku nemožno vyčerpať v rozsahu monografie. Verím však, že poskytnem aspoň stručný pohľad na to čo to je etika v politike a ako na seba vzájomne vplyvajú.

Literatúra

1. BABBIT, Irving: Demokracie a vůdcovství. Praha: Občanský institut 2003.
2. BOOTH, Keneth/ SMITH, Steve: Současná teorie mezinárodních vztahů. Praha“ Studio 2003.
3. DRESLER, Jaroslav: Masarykova abeceda. Praha: Melantrich 1990.
4. FURGER, Franz: Etika seberealizace osobních vztahů a politiky. Praha: Academia 2003.
5. HEYWOOD, Andrew: Politické ideologie. Praha: Victoria publishing 1994.
6. HEYWOOD, Andrew: Politologie. Praha: Eurolex Bohemia 2004.
7. HOBHAUSE, LeonardTrelawny: Liberalizmus Bratislava: Kalligram 2002.
8. LEHMANN, Karl: Politika a morálka. Košice: Verbum 1994.
9. LORD, Cristopher: Politika. Praha: Karolinum 1999, ISBN 80-7184-744-5
10. MACHIAVELLI, Nicollo: Vladař. Praha: Ivo Železný 1995.
11. MASARYK, Tomáš Garigue: O demokracii. Praha: Melantrich 1991.
12. MISES, Ludvig: Liberalizmus. Praha: Ekopress 1998.
13. NISBET, Robert : Konzervativizmus. Praha: Občanský institut 1993.
14. PIEPER, Josef : O spravedlnosti. Řím: P.U.G. 1966.
15. PLECHANOVÁ, Běla: Úvod do mezinárodních vztahů. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 2003.
16. SCRUTON, Roger: Slovník politického myšlení. Brno: Atlantis 1999.
17. SCRUTON, Roger: Smysl konzervativismu. Praha: Torst 1993.
18. SHAPIRO, Ian : Morální základy politiky. Praha: Karolinum 2003.
19. SUTOR, Bernhard: Politická etika. Trnava: Dobrá kniha 1999.
20. WEBER, Max: Metodologie, sociologie a politika. Praha: Oikoymenh 1998.

Periodiká:

1. KALB, James.: Tyranie liberalismu. Občanský institut, květen 2001, č.117.
2. LEVY, David. : Liberalismus, Politika a antipolitika :Pojednání o politické etice liberální demokracie. Občanský institut, listopad 1993, č.27.

3. SCRUTON, Roger: Současná společnost a perpektyvi konzervativismu. Občanský institut, srpen 1993, č.24.
4. SIRICO, Robert : Občanské instituce a svobodná společnost. Občanský institut, září 1996, č.61.
5. WEAVER, Richard: Pryč od liberalismu. Občanský institut, leden 2004, č.149.